Livia CARUNTU-CARAMAN
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

FILE DIN EVOLUȚIA LIMBII ROMÂNE

„Limba se face prin schimbare
şi «moare» ca atare atunci
când încetează să se schimbe” [1].

Pages from Romanian language evolution

Abstract. The vocabulary is in constant development, based on various factors: the achievements of the scientific and technical progress, the emergence of new realities and the need to name them, the relations between nations.

In its historical evolution, the Romanian language has come into contact with different languages, from which it borrowed many words. This phenomenon is a natural one, because only a permanent linguistic interaction is increasing its viability and value.

Etymologically, our language has its origin in popular Latin. They were inherited from it most of the words constituting the *main layer*; the indigenous terms of Geto-Dacian origin form the *substrate*, and foreign influences that enriches the vocabulary form the *adstrate*.

Keywords: Romanian language, Latin language, vocabulary, Romanization, evolution, etymology, strate, substrate, adstrate.

Lingvistul Gh. Ivănescu, referindu-se la originea latină a limbii române, afirma că „Cine vrea să facă istoria unei limbi trebuie să afle întâi din ce limbă s-a născut limba în discuție, trebuie să afle deci originea acestei limbi” [2, p. 23].

Urmând aceeaşi cale, susținem că aceasta s-a petrecut în urma procesului de romanizare, când limba latină populară a fost asimilată de către populația cucerită, iar limba autohtonă, fiind utilizată din ce în ce mai puțin, treptat dispare, creându-se un nou idiom pe fundament latin.

Al. Rosetti formulează şi o definiție – *limba română reprezintă limba latină vorbită în partea orientală a imperiului roman...* şi în *provinciile dunărene romanizate*, demonstrând că vocabularul limbii române este de origine latină [3, p. 75].

Conform cercetărilor efectuate de către savant, *fondul latin al limbii române alcătuieşte elementul de bază al vocabularului limbii*. Peste 60 % de cuvinte din fondul

BDD-A22733 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

lexical principal al limbii române îşi au proveniența în limba latină, alcătuind *stratul*. Termenii cei mai cunoscuți şi frecvent utilizați vizează religia, principalele acțiuni şi procese necesare existenței, cele mai cunoscute obiecte, fenomenele primordiale, verbe care indică acțiuni esențiale, toponime, nume. Relevăm câteva exemple: *tată, mamă, fiu, frate, biserică, înger, rugăciune, cap, codru, pământ, an, zi, fi, cunoaşte, fericire* etc.

O altă parte, mică, de aproximativ 1,5 % au fost păstrate din limba traco-dacilor, ce i-a conferit limbii române un caracter specific de autohtonism şi constituie *substratul* ei.

Menționând că dispunem de un material insuficient despre limba dacilor, pentru ca să identificăm cuvintele din substrat, Al. Rosetti, ca şi alți cercetători, ne propune compararea românei cu albaneza. „Viața în comun a popoarelor balcanice, organizația lor socială şi economică asemănătoare din trecut ar explica trăsăturile în comun ale limbilor vorbite de aceste popoare" [3, p. 575].

El observă că vocabularul păstoresc este comun celor două limbi. „Prezența termenului albanez asigură originea autohtonă a cuvântului, cu caracteristicile fonetice ale fiecărei limbi". Astfel marele savant a selectat aproximativ 80 de unități lexicale ale limbii române ca provenind din substratul traco-dacic, dintre care *abur, baci, barză, bască, brîu, bucurie, brânză, copil, coacăză, fluier, gard, mazăre, moş, pupăză, raţă, şopârlă, ţarc, urdă, vatră* [4, p. 15-18; 3, p. 244-255].

Deci după ce a fost stabilit fondul principal lexical al limbii (stratul latin şi substratul geto-dac) şi aceasta devine idiom de sine stătător, urmează îmbogățirea şi sporirea vocabularului. De-a lungul timpului, în urma contactelor cu diverse popoare, limba română a suferit o serie de influențe din partea altor limbi.

Influențele celor care au trecut pe aici sau ale megieşilor duc la îmbogățirea graiului autohton, concrescând în ***adstrat***. În limba română adstratul cuprinde elementele lingvistice de origine slavă, maghiară, turcă, greacă, mai nou franceză şi engleză.

Aşadar până în secolul XIX, în lexicul fundamental al limbii române predomină influențele orientale, iar influențele occidentale pătrund începând cu secolul XIX, observându-se o preferință deosebită pentru neologismele de origine latină (franceză şi italiană), mai recent neologismele de origine engleză.

Cea mai însemnată influență asupra lexicului limbii române o are slava. Aceasta însă n-a afectat caracterul latin al limbii noastre, fiindcă fondul principal de cuvinte şi structura latină a limbii era deja formată. Al. Rosetti precizează că „Slavii coboară în țările dunărene în secolele VI-VII e.n. ... Slavii, nou veniți, au învățat limba populației romanizate, dotate cu o civilizație de un înalt prestigiu" [4, p. 18]. Ca rezultat se manifestă bilingvismul slavo-român: „Influența slavă asupra limbii române constituie deci un caz de superstrat: limba noilor veniți se suprapune peste limba populației existente; noii veniți învață limba populației existente şi îi transmit o serie de trăsături caracteristice" [3, p. 269].

Dintre cuvintele slave pătrunse în vocabularul limbii române, identificate în lucrarea lui Al. Rosetti *Istoria Limbii Române* menționăm: *vraci, nevastă, prieten,*

BDD-A22733 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

veselie, mândru, drag, scump, viteaz, voinic, coborî, dărui, iubi, îndeosebi, prea, iată [3, p. 287-291]. Referindu-se la formarea cuvintelor, Al. Rosetti subliniază şi un număr de elemente alcătuite cu ajutorul prefixelor sau sufixelor slave: *ne* (nevinovat); *po* (pocăi); *pre* (preda); *ac* (prostănac); *aci* (trăgaci); *alnic* (zburdalnic); *aş* (făptaş) şi altele *iţă, iv, nic, og, uş* [3, p. 293-299].

După influenţa slavă fondul principal românesc cuprinde un număr relativ redus de împrumuturi maghiare. Primele elemente de origine maghiară au pătruns în română în secolele al XI-lea şi al XII-lea. Conform mai multor statistici se disting în jur de 200 de cuvinte. O listă aproximativă a acestor cuvinte o găsim şi la lingvistul Gh. Ivănescu, printre care: *neam, belşug, hotar, imaş, a bântui, oraş, gazdă, a alcătui, pahar, şoim, a îngădui, a tăgădui, a chibzui, gând, sobă, gingaş, uriaş, chip, fel* [2, p. 434-435].

Un alt inventar de cuvinte atestate în documentele de arhivă, în textele literare (până în secolul al XVI-lea) le găsim la Al. Rosetti: *bănui, dijmă, heleşteu, meşter, pârcălab, puşcă, viteaz, dijmă, pârâş, chin* [3, p. 384-386].

De asemenea sunt unele cuvinte formate cu ajutorul sufixelor -uş – *cărăuş*, -ău – *nătărău*, -işag – *furtişag*, -şug – *meşteşug* [3, p. 383].

De-a lungul istoriei sale (sec. XIV-XIX), poporul român a avut diverse relaţii şi cu turcii, care au lăsat urme adânci prin invaziile lor pe teritoriul nostru, prin amestecul lor în viaţa politică, administrativă şi economică, afectându-ne şi limba. Astfel, fondul principal românesc cuprinde şi un număr redus de termeni de origine turcică.

Al. Rosetti a inventariat turcismele din limba română în una din lucrările sale, dintre care selectăm: *cearşaf, geam, cântar, raft, ceaun, farfurie, papuc, schele, chirie, dovleac, fistic, lalea, liliac, get-beget.* Adiţionăm şi o serie de cuvinte formate *cu ajutorul sufixelor turceşti – -giu, ciu (boiangiu, halvagiu); -iu* (*fistichiu, liliachiu*); *-liu* (*cazacliu, cârjaliu*); *-lâc, lic* (*caraghioslâc, paşalâc, berbelâc*); *-man,* (*duşman, tergiman*) [5, p. 412-415].

Deşi limba turcă a exercitat o influenţă durabilă şi apreciabilă asupra limbii române, în prezent sunt în uz un număr destul de mic de cuvinte, majoritatea poartă caracter regional sau au devenit arhaisme.

Şi cultura greacă a exercitat o influenţă destul de mare asupra limbii române, pătrunzând prin intermediul bisericii, şcolii, cancelariilor domneşti, cărţilor, dar şi prin multiple traduceri efectuate din greceşte în româneşte.

Epoca de influenţă maximă a limbii neogreceşti este cea fanariotă. Al. Rosetti identifică condiţiile de desfăşurare a influenţei greceşti ca fiind identice cu cele turceşti. Angajaţi în slujba sultanilor turci, domnitorii greci fanarioţi aveau în jurul lor nu numai funcţionari turci, ci şi funcţionari şi cărturari greci. Cancelaria grecească, numeroasele şcoli greceşti, comerţul şi mănăstirile conduse de greci, legislaţia grecească, scrierile greceşti, imprimă vieţii de stat, vieţii religioase şi, parţial, vieţii intelectuale şi sociale, un caracter grecesc tot mai pronunţat. Limba neogreacă devine limba oficială a curţii [5, p. 420].

BDD-A22733 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Vom evidenția câțiva termeni neogreceşti din epoca fanariotă, utilizând exemple din *Istoria limbii române literare de la origini până în secolul al XIX-lea*: *tiran, anarhie, anomalie, catapultă, simandicos, nostim, taifas, plic, teatru, sindrofie, ipocrisie, sinchisi, silabisi, filă, aerisi, fandosi* [5, p. 429-432].

În circulație a rămas un număr destul de mic dintre termenii de origine neogreacă (*boboc, folos, frică, pedepsi, proaspăt, sigur, traistă, vopsi, zahăr*), celelalte cuvinte s-au învechit, arhaicizat, chiar au dispărut din limbă, odată cu înlăturarea orânduirii social-politice fanariote şi culturalizarea maselor începând cu secolul al XIX-lea.

Limba română este limba romanică al cărei vocabular s-a modificat în cursul istoriei prin fixarea normelor limbii române literare, prin înlăturarea lexicului învechit de origine turcă şi greacă şi prin pătrunderea impunătoare a termenilor „europeni" veniți în mod special din limba franceză, ceea ce a contribuit la îmbogățirea şi modernizarea vocabularului românesc.

De aceea, în istoria limbii române literare, cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea constituie o „fază de tranziție spre epoca modernă [5, p. 443].

După cum afirma Al. Rosetti, limba chiar era săracă, mai ales în termeni abstracți, dar totodată ştiințele şi tehnica luaseră o dezvoltare deosebită. Schimbările din diverse domenii stârnesc discuții în ceea ce priveşte necesitatea de a crea mijloace de exprimare a noilor noțiuni apărute. Astfel „problema introducerii de termeni noi şi a adaptării lor la specificul limbii române va constitui un obiect permanent de discuție în viața culturală a secolului al XIX-lea" [5, p. 461].

Th. Hristea menționează că „cea mai puternică dintre toate influențele moderne exercitate asupra limbii noastre (începând, mai ales, cu secolul al XIX-lea) rămâne, indiscutabil, influența franceză. Grație ei, în primul rând, româna s-a îmbogățit cu câteva mii de cuvinte, modernizându-şi vocabularul în toate domeniile vieții materiale şi spirituale. Se poate spune că termenii noştri politico-sociali, militari, administrativi, economici, juridici, filozofici, medicali şi ştiințifici, în general, sunt în marea lor majoritate de origine franceză" [6, p. 59].

Asemenea celorlalte influențe, cea franceză se datorează contactelor culturale, introducerii limbii franceze în şcoli, lipsei de cele mai multe ori a unor echivalente necesare în limba noastră atunci când era vorba de traduceri, dar şi prin intermediul publicațiilor. Astfel limba a adoptat termenii francezi, cu schimbări de ordin fonetic şi morfologic (*antet, automobil, bacalaureat, certificat, cinema, fular, parfum, discuta, sugestiona, accentua, nuanța, grotesc, inacceptabil, suav*).

Vocabularul românesc neologic a fost îmbogățit cu un număr însemnat de termeni şi din latina savantă, din italiană, aceste influențe au contribuit la modernizarea, relatinizarea vocabularului românesc. De asemenea la nivelul limbii literare avem şi influențe din germană, iar în ultimele decenii avem de-a face cu un val apreciabil de cuvinte de origine engleză.

BDD-A22733 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Împrumuturile englezeşti sunt mai noi, datează din secolul al XIX-lea. Primele cuvinte pătrunse în limbă sunt cele venite prin intermediul limbii franceze: *biftec, dancing, smoching, spicher*. Unii termeni au venit prin mijlocire germană: *boiler, cocs,* iar alţii cu ajutorul limbii ruse: *buldozer, conveyer*.

Pătrunderea englezismelor în limba română a sporit, mai cu seamă la etapa actuală şi se referă la domeniile: politic (*impeachment, lobby, rating, speaker, summit*); economic: (*dealer, default, discount, leasing, management*); tehnologic: (*microchip, provider, roaming, scanner*); educaţie: (*brainstorming, feedback, training, workshop*); sport (*aut, corner, fault, finiş, suporter*).

Influenţa limbii engleze se explică şi prin faptul că este limbă de circulaţie internaţională, deci un fenomen internaţional.

Cu referire la împrumuturile din engleză, filologul A. Stoichiţoiu-Ichim remarcă următoarele etichetări: cuvinte străine, neadaptate: *badminton, puzzle, show;* englezisme în curs de adaptare: *hobby, job, top*. Mai este cunoscută şi clasificarea cuvintelor de origine engleză în „necesare" şi „de lux", pe care lingvista română, M. Avram, nu o preferă, considerând-o subiectivă şi riscantă.

Tot la autoarea citată mai sus, într-unul din articolele publicate întâlnim distincţia între englezismele denotative (tehnice) şi conotative (stilistice).

Prima categorie cuprinde, în general, termeni de specialitate care nu au un echivalent în română, deoarece denumesc realităţi apărute recent în diverse domenii ale culturii materiale şi spirituale. Este avantajoasă utilizarea lor datorită preciziei sensului, scurtimii şi simplităţii structurii, caracterului internaţional (*mass-media* – mijloace de comunicare în masă; *penalty* – lovitură de la 11 metri). Cea de-a doua categorie este mult mai expresivă, din nevoia de a crea originalitate stilistică, dar are şi aspecte negative, precum veleitarismul intelectual, insuficienta cunoaştere a resurselor limbii materne, comoditatea sau graba, care nu întotdeauna permite alegerea unui echivalent potrivit contextului (*party* – petrecere; *happy-end* – sfârşit fericit) [7, p. 37-46].

În literatura de specialitate sunt diverse discuţii în privinţa acestui proces, fiind interpretat ca un act de invazie lingvistică care ar pune în pericol existenţa unei limbi.

Acceptarea sau respingerea împrumuturilor de origine engleză trebuie făcută în baza necesităţii cuvântului în limbă, prezenţei sau absenţei unui termen echivalent. M. Avram afirmă că englezismele trebuie privite şi studiate ca orice alte categorii de cuvinte. Cultivarea şi apărarea limbii nu se face cu prejudecăţi şi intoleranţă, cu purism şi discriminări. Necesare sunt acţiunile de înregistrare, de normare şi de explicare pentru a asigura utilizarea lor corectă şi unitară [8, p. 29].

Vor rămâne în limbă acele englezisme care vor fi adoptate de vorbitori. Utilizarea lor nu va fi recomandată de Academie, de cercetători, ci de necesitate şi de timp.

BDD-A22733 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)

Referințe bibliografice

1. Coşeriu E. *Sincronie, diacronie şi istorie: problema schimbării lingvistice.* Trad. Saramandu N. Bucureşti: Ed. Enciclopedică, 1997.

2. Ivănescu Gh. *Istoria limbii române.* Iaşi: Ed. Junimea, 1980.

3. Rosetti Al. *Istoria limbii române. Vol. I. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea.* Bucureşti: Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.

4. Rosetti Al. *Schiță de istorie socială a limbii române.* Bucureşti: Ed. Eminescu, 1982.

5. Rosetti Al., Cazacu B., Onu L. *Istoria limbii române literare. Vol. I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea.* Ediția a doua, revăzută şi adăugită. Bucureşti: Ed. Minerva, 1971.

6. Hristea Th. *Împrumutul ca mijloc extern de îmbogățire a vocabularului.* În: *Sinteze de limba română.* Bucureşti: Ed. Albatros, 1984.

7. Stoichițoiu-Ichim A. *Observații privind influența engleză în limbajul publicistic actual.* În: Limbă şi Literatură, Vol. II. Bucureşti, 1996.

8. Avram M. *Anglicismele în limba română actuală.* Bucureşti: Ed. Academiei, 1997.

BDD-A22733 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:44:14 UTC)